

MINT VAGONLAKÓ

*mint vagonlakó
mindennap kisöpröm szívem
emlékeim
de már nem utazom
nem nő a sín s a kerekek
mozdulatlanok*

INICIÁLÉK

*kezdődő iniciálék
madártó
katedrálisok
földmélyi sugárzás
emléked golfáramai
ahogy
fölmelegítik a csendet*

TIED

*Tied bennem e csend
tied a napok
kedd szerda csütörtök
péntek szombat
miket viszek cipelek
s tied reményem
hogy elérlek
icipici csillag
életem felett*

ORVOSI LELET

*hiányod
égetett
rajtam
égési sebet*

FÜVEKRE HAJLIK A DÉR

*most már onnan bentről
örökké fúj a szél
most már onnan bentről
örökké havazik
most már onnan bentről
örökké megy le a nap
nem törli le senki
a deret szívemről*

Lepkeszárnyon

EMLÉKEZÉSEK (2)

Irta SZILI LEONTIN

Az alig harmincéves, érdekes arcélú, nyúlánk Laczkó tanár úr érdekes jelensége volt a Veres Pálné utcai felsőbb lányiskola tanári karának. Az osztály többsége rajongott érte, sőt szerelmes volt belé, de voltak, akik néha kissé ironikus, de mindenkor igazságos bírálataiért nyeglének tartották, mert a tudásban nem ismert tréfát. Hiába nézett rá irgalmat könyörgő, legmegejtőbb tekintetével egyik legcsinosabb és leggazdagabb osztálytársnőnk, nem kegyelmezett: a lesújtó osztályzatot összevont szemöldökkel kérlelhetetlenül bejegyezte a noteszába. Akit érdekelt az irodalom, minden órán kapott tőle valami maradandó felvilágosítást, egyéni és magasrendű véleményt, amin azután elragódhattunk a szünetben. Óráit mindenkor nagy lendülettel vitattuk meg padszomszédommal, aki ugyan hegedűsnek készült, de szenvedélyesen érdekelte az irodalom, s azt hiszem Laczkó tanár úr is, mert bár egyike volt legjobban felkészült tanítványaainak, látható zavarba jött, ahányszor csak feleleltre szólította. (Imi — Zipernovszky Mária — később tagja lett a külföldön nagy sikereket aratott első magyar női vonósnégyesnek és mint pedagógus kiváló hegedűsöket nevelt a magyar hegedűművészetnek. Könyvet is írt mestere, Hubay Jenő pedagógiai módszeréről. Hubay tanítványa volt a húga, Zipernovszky Fülöpke is, aki már egészen fiatalon lett ünnepeelt hegedűművész. Unokanővérük volt Geyer Stefi — szintén Hubay-tanítvány —, akiben egykoron női ideálját látta Bartók Béla. Imi mesélte, hogy Stefi idős korában — svájci látogatásakor — megmutatta neki a hozzá írt,

nagy becsben megőrzött hegedűversenyt. (Geyer Stefi pár éve halt meg Svájcban, s azóta már a két „Zipi” is — mindkettő hűséges és értékes jóbarátom — elköltözött a világból.)

Iskolás korunkban általában a jómódú családok leányai jártak a Veres Pálnéba, mi ketten azonban — Imi és én — úgyszólván már gyermekfejjel kénytelenek voltunk beállni a kenyérkeresők sorába. Rosszul értelmezett szegényérzettel még egymás előtt is igyekeztünk eltitkolni szegénységünket. Az iskolából kimaradva, vagy két évtizedig nem láttuk egymást, míg egy könyvnapon furcsa módon újból egymásra bukkantunk. Szabó Lőrincével, Sárközi Györggyel és Passúth Lászlóval beszélgettem az Athenaeum sátrában, amikor megérkezett a már akkor is eléggé idős Ráth-Végh István vagy harminc esztendővel fiatalabb feleségével. Passuth Laci bemutatott egymásnak bennünket, Ráth-Végh Istvánék és Szili Leontin néven. „De hiszen te a Bánhegyi Lili vagy!” — sikkantott fel Ráth-Véghné, mert ez volt gyermekkori hivatalos nevem. Mire én, nagy örömezzem: „Te pedig a Zipernovszky Imi!”

De ne vágatssunk a dolgok elébe. Hol volt még akkor — az első világháborút megelőző években — Ráth-Végh Istvánné és az én írói nevem! Két irodalomrajongó felsőbb iskolás növendék vitatkozott szenvedélyesen, süldőlányokhoz aligha illő irodalmi témákról. Mondanom sem kell, hogy faltuk a *Nyugat* minden egyes számát; engem nemcsak Laczkó Géza szuggesztív előadásmódja kápráztatott el, bámulattal néztem fel a nagyműveltségű, tudós stilsztára, aki sohasem a megunt tankönyvek szövegét ismételte, hanem mindenhez valami meglepőt, gondolatokat erjesztő élesztőt adott hozzá. Imi ugyan szememre hányta, hogy én Sík Sándorért is lelkesedem, aki a piaristák gimnáziumába járó fiúismerőseinket oktatta irodalomra. (Az ő munkásságával akkori legjobb barátóm, a később görög–latin szakos és zongoratanári oklevelet szerzett sokoldalú dr. Békési Mária ismertetett meg, aki orkesztikai tanulmányokat is folytatott a nagyrebecsült és szeretett Vali néni — dr. Dienes Valéria — mozgásművészeti intézetében. Sík Sándor verseinek szeretetén felül az ókori irodalom iránti érdeklődésemet is egyedül neki köszönhetem.)

Laczkó tanár úr alakját származásának titokzatossága még vonzóbbá tette csitri növendékeinek képzeletében. Bár akkor még nem jelentek meg önéletrajzi regényei „Noémi” — a nagytehetségű kolozsvári színésznő, Laczkó Aranka — fiáról és jómódú, rangos és dőlyfős apjáról, akitől sem nevet, sem szeretetet, sem földi javakat nem örökölt, ám a kíváncsiak irodalmi önvallomásainak megjelenése előtt is kinyomozták törvénytelen származását, ami a Veres Pálné utcai „úrilányka-gyülekezet” pletykaéhes kis baromfihadában örökös rácsalásra alkalmas, izletes csemegét jelentett. Sokan állítják, hogy egyéniségét a komorságig elboruló kedély jellemezte; én bizony csak ritkán láttam mogorván, többnyire olyankor, ha valamelyik növendéke valami megbocsáthatatlan sületlenséget rebegett felelés közben. Bár tagadhatatlan, hogy megrovásait többnyire némi cinizmussal körített szellemességgel élezte, de ha kedvére való feleletet kapott, szinte derűssé vasalta ki vonásait elégedettsége. S ha beléleledkezett valamelyik kedves témájába, úgy elragadta a megejtő játékoság és a hevület, hogy teljesen átforrósodott a hangja. Dicsérni nem szeretett, de nála a jó osztályzat minden dicséretnél többet jelentett. Dolgozatainkat rendkívül szigorúan bírálta el. Büszke lehettem a sok egyesre (akkoriban ez számított a legjobb osztályzatnak), s aláhúzta egyik-másik mondatomat vagy hasonlatomat, ami megragadta a figyelmét. Odairta a margóra: „helyes”, „ez találó” vagy valami ehhez hasonló. Sainos — illetve igen helyesen — azt is, amit nem helyeselt, s egy oda nem illő jelzőt vagy mondatszerkezetet erőlyesen megkérdőjelezett.

Az időben még élt szegény bátyám, aki „szintén beleesett az irodalomba”. Én a prózát „műveltem”, ő verseket írt, és Haladás címmel egy lapot szerkesztettünk; betűit egyenként szedtük ki kis kézi-nyomdánkon. Egyébként igen rosszszul tanult, csak az irodalmi osztályzatai voltak mindig kitűnőek. Árpádkának is tanára volt tudós természetrajz tanárunk, Gombocz Endre, aki engem igen kedvelt, bátyám viszont — mint bevallotta — bukásra állt nála. Márpedig Apám a tanulást illetőleg nem ismert tréfát. Egy szerdai órán a feleletem különösen jól sikerült, annyira, hogy amikor a szünetben elhaladt mellettem Gombocz tanár úr, visszafordult, hogy külön megdicsérjen. Én hirtelen merészséggel ki-nyögtem, hogy volna egy igen nagy kérésem. „No, csak ki vele!” — biztatott kedvesen, és én vérvörös arccal kértem: ha csak lehetséges, ne vágja el a bá-

tyámat. Merészségemtől magam is megijedtem, hiszen tudhattam, mennyire igazságos. Egyébként fogalma sem volt róla, hogy Árpád az én bátyám, de úgy látzik, tetszett neki az indoklásom, hogy Apámat szeretném megkímélni a tragikus elégtelen következményeitől. „No, majd meglátjuk, tud-e valamit az az imposztor.” — Meg vagyok győződve, hogy nagyon keveset tudott, de oly könnyű kérdést kapott, hogy elkerülte a már bizonyosra vett „elhasalást”.

Bevallom, Laczkó tanár úrtól sose mertem volna ilyesmit kérni. Pedig róla is őrzök nem is egy melegítő epizódot, amelyekkel épp eléggé bebizonyította irántam érzett jóindulatát. Mint már említettem, titokban nagy hévvel irogattam; illetve nem is olyan titokban, mert irkákba lemásolt regényeim folytatásai a padok alatt körbe keringtek az osztályban. A később kiváló szobrászá lett, fiatalon meghalt Vastagh Éva — akkor még szőke copfos, hamvas arcú fruska — épp irodalomórán merült bele Béke és háború című remekművembe, amikor Laczkó tanár úr felszólította, hogy haladéktalanul adja át neki a padja alatt rejtgetett füzetet. A következő óráig lidérces álmok riasztottak fel éjszánkinkint, bizonyosra vettem, hogy alaposan lehord. Az óra zavartalanul folyt le, engem is feleltetett, holt sápadtan és kissé dadogva, de alaposan felkészülten mondtam fel az aznapi anyagot. Amikor már kicsengettek az óra végén, odaintett magához és visszaadta elkobzott füzetemet. Lehorgasztottam a fejemet, lángolt az arcom. A jól ismert kissé gúnyos árnyalattal kezdte: „Nem gondolja, Bánhegyi, hogy Tolsztoj után a háborúról és békéről írni enyhén szólva merészség?” Láthatta, hogy halálosan szégyellem magamat, talán sajnált is, mert a hangja megenyhült. „No, tegye el, és a jövőben gondja legyen rá, hogy ’műveivel’ ne vonja el osztálytársainak figyelmét az órákon. De azért ne hagyja abba, mert a stílus nem egészen rossz, sőt néhol majdnem jónak is mondható — egy kis jóakarattal. Van rá remény, hogy idővel kinőheti magát.” Arca majdnem mosolygós volt — de nem gúnyosan mosolygós, amikor fejével biccentve elhagyta az osztályt. Ha akkor kinevet, vagy éppenséggel nevetségessé tesz az osztály előtt, azt hiszem, soha többé nem mertem volna írással próbálkozni. (Ezt meg is mondtam neki, amikor pár évtized után összetalálkoztunk egy PEN-vacsorán. S mert furcsák a véletlen útjai: az egyik oldalamon ő ült, a másikon Sík Sándor, a két különböző egyéniség, akik irodalmi lámpásaikkal még ma is bevilágítják az egykori kis iskoláslány emlékeinek világát.)

Épp eléggé szükségem volt akkoriban némi pénzre is. Anyagi helyzetünk egyre romlott, egész családi életünk minden értelemben a csőd szélén állt. Még a bizonyítvány-kiosztásra sem mertem elmenni, mert szégyelltem, hogy nem tudunk tandíjat fizetni. Apám váratlan halála után, idővel bekövetkezett szerencsétlen anyám teljes idegösszeroppanása is. Ott álltunk minden nyugdíj, jövedelem nélkül; kis húgom még csak az első elemi tételeket végezte el, ilyen körülmények között gondolnom sem lehetett továbbtanulásra. Hátat kellett fordítanom a Veres Pálné utcának, beiratkoztam egy gyorstalpaló kereskedelmi iskolába, és délutánonként bukásra álló nebulókat korrepetáltam, hogy én is lendítsek valamit mélypontra süllyedt anyagi helyzetünkön. Az a bizonyos véletlen pedig éppen Laczkó tanár urat hozta elélem a Múzeum körúton: „Hűtlen elhagyás?” — kezdte könnyed szemrehányással, hisz fogalma sem lehetett róla, miért szüntem meg növendékének lehetni. Hirtelen elhallgatott, lehet, most vette csak észre fekete ruhámat s talán azt is, mennyire lesoványodtam. Kérdőn nézett rám, és én csak annyit tudtam mondani, minden erőmmel visszatartva feltoluló könnyeimet: „Az édesapám”. Nem mondott konvencionális részvétszavakat, csak megszorította a kezemet, majd megkérdezte nagyon komolyan: „És most melyik iskolába jár?” Egészen izgatott lett, amikor megtudta, hogy kereskedelmi szaktanfolyamot végzek. „Ez bűn: tovább kell tanulnia. A tandíjmentességét kijárom, s talán valami egyebet is ki lehet még találni.” Most már lehetetlen volt visszatartanom a könnyeimet. Szípgöva vallottam be, hogy rajtam a tandíjmentesség sem segít, a továbbtanulás számomra mindenképpen lehetetlen, mert nekem muszáj pénzt keresnem. Anyámnak semmi jövedelme, és nincs is olyan állapotban, hogy valamihez kezdhessem; apám halála előtt is többször volt már idegszanatóriumban. (Azt persze már elhallgattam, hogy gyermekkoromban mennyit szenvedtem különélésük alatt, amikor testvéreim közül egyedül csak én — aki talán a legjobban szerettem Apámat — maradtam anyámmal, mert ő így kívánta.) Ezek a régi fájdalmak is feltalokodtak újból, és akár mennyire szégyellettem, csak előcsordultak a könnyeim. És Laczkó tanár úr a tudós literátor, aki mindig olyan tartózkodóan,

kissé gunyoros hangnemben szólt a tanítványaihoz, most előhúzta zakója zsebéből a szépen vasalt zsebkendőjét, s mondhatnám szavaknál ékezebb együttérzéssel itatta le feltartóztathatatlanul előbuggyanó könnycseppeimet. Aztán ismét kezét szorított velem, férfiasan, mint valami egyenrangú féllel, és csak annyit morgott még fogai között: „Igazán sajnálom, Bánhegyi... De azért ne adja fel... Higyje el: erős akarattal sok minden lehetséges.”

(Folytatása következik)

BALÁZSOVICS MIHÁLY VERSEI

M e g b é k é l é s

Vörös
Cseppek a havon.
A Szótlanság
Arcát most betakarom.
Béke.
Csikorgó-Béke
Talpaim alatt.
Várokozom.

körívekkel
rácsszerkezetekkel szívében
önmagafelé rohan a költő
űszkösödik a tágasság:
csomósodik a belső éj.
belekapaszzkodik rázza
az archimedesi-pontok mint a harag
kihullanak az emlékezetből

Á l l a p o t

egy kiáltás hanghullámaiból
kifésülöd emlékeid
hosszú szalakban omlik válladra:
ősz-végi eső
hideg szomorú ködbeforrt
fülkagylókban bolyong
elszakítva önmagától
fehér
fehér
végtelen önmagában

*
kétségbeesés sorai ezek:
azt mondom: só csillám pala

zászlócsend csattog
a szellem földbástyáin

kardélre hánytuk álmaink
a tűz hieroglifája a költő

megerjedt vér a tegnap
a várokzás ingái felgyorsultak
a körbepörgő mutatók ellen
egyik szemedből a másik szemedbe
csurgatod éberléted csillámszemcséit
ordítani tudnál tátogsz
hatástalanított sziréna

*
Rideg sóhajcsend.
Ülök.
Szívemben a Vas Az Álom:
Az-Akármi-Lehet.
Jövöm:
Szívedénynyi Rend.
A Magány Jéghegymodellja
Ülök. Csillogok.

Vasárnap

Ma sem jött
Hozánk Senki
Bezárult kagylóhéj
A Várokzás
Meszesedik

Bedeszkáztam
Az Ablakot
Szemeinket
Ne Sírjál